

ระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษา

Learning Ecosystem for Social Studies Teaching Application

ฉัตรชัย ธารพล

Chatchai Tanpon

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: Chatchai.tanpon@hotmail.com

Received: 16 กุมภาพันธ์ 2568; Revised 28 กุมภาพันธ์ 2568; Accepted 7 มีนาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและความสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษา โดยนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ และศึกษากรณีตัวอย่างความสำเร็จในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับการสอนสังคมศึกษา บทความนี้ผู้เขียนได้ศึกษาเอกสารและวิเคราะห์กรณีศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) การปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของผู้เกี่ยวข้อง 2) การพัฒนาความพร้อมของบุคลากรและองค์กร 3) การจัดสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 4) การออกแบบวิธีการและเนื้อหาการเรียนรู้ที่เหมาะสม และ 5) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การประยุกต์ใช้ระบบนิเวศการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ จัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทจริง พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา และส่งเสริมการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์ ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญประกอบด้วย การพัฒนาครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ สถานศึกษาควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การเสริมสร้างสมรรถนะดิจิทัลให้แก่ครูและนักเรียน และการพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: ระบบนิเวศการเรียนรู้, การสอนสังคมศึกษา, การจัดการเรียนรู้, เทคโนโลยีการศึกษา

Abstract

This study aimed to analyze the components and significance of learning ecosystems in social studies teaching, present implementation guidelines, and examine successful case studies of learning ecosystem management in social studies education. The research methodology involved document analysis and case studies from both Thailand and international contexts. The findings revealed that learning ecosystems in social studies teaching comprise five key components: (1) stakeholder mindset transformation, (2) personnel and organizational readiness development, (3) learning-conducive environment and technology management, (4) appropriate learning methods and content design, and (5) participatory learning culture establishment. Successful implementation of learning ecosystems requires the integration of digital technology and artificial intelligence, context-based learning management, development of analytical thinking and problem-solving skills, and promotion of interdisciplinary knowledge integration. Key success

factors include administrators' academic leadership, systematic and continuous teacher development, strong collaborative networks, and appropriate technology application. For successful learning ecosystem development, educational institutions should implement systematic and continuous approaches, focusing on multi-stakeholder participation, enhancement of digital competencies for teachers and learners, and development of sustainable learning cultures.

Keywords: Learning Ecosystem, Social Studies Teaching, Learning Management, Educational Technology

บทนำ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันในศตวรรษที่ 21 ระบบการศึกษาไทยกำลังเผชิญความท้าทายสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะการปรับตัวให้ทันต่อพลวัตของเทคโนโลยีดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย และความต้องการของตลาดแรงงานที่เปลี่ยนไป การจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ผู้เรียนในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว จึงไม่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564)

ในบริบทของการสอนสังคมศึกษา ความท้าทายนี้ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากธรรมชาติของวิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การสอนแบบท่องจำเนื้อหาหรือการบรรยายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับการสอนสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์องค์ประกอบและความสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษา (2) นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ระบบนิเวศการเรียนรู้ในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษา และ (3) ศึกษากรณีตัวอย่างความสำเร็จและบทเรียนในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับการสอนสังคมศึกษา โดยมุ่งหวังให้เป็นแนวทางสำหรับครูและผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

แนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศการเรียนรู้

1. ความหมายและความสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้

แนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้มีรากฐานมาจากทฤษฎีระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner ที่นำเสนอในปี 1979 โดยอธิบายว่าพัฒนาการของมนุษย์เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับจุลภาคไปจนถึงระดับมหภาค ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาและประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษา โดยมองว่าการเรียนรู้เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสภาพแวดล้อมในหลายระดับ การทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบต่างๆ เหล่านี้มีความสำคัญต่อการออกแบบและพัฒนาระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้เห็นภาพรวมของปัจจัยทั้งหมดที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน (ทีศนา แคมมณี, 2567; สุนน อมรวิวัฒน์, 2561)

ทั้งนี้ Kondratova, et al. (2017) กล่าวว่า ระบบนิเวศการเรียนรู้ เป็นเรื่องของการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยการออกแบบและพัฒนาบรรยากาศในชั้นเรียน ซึ่งครอบคลุมทั้งพื้นที่ในห้องเรียนและพื้นที่นอกสถานศึกษาทั้งที่บ้านและสถานที่อื่น ให้สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ส่วน Holgado & Penalvo (2017) กำหนดองค์ประกอบของนิเวศการเรียนรู้ เป็นพื้นที่ เวลา คน เนื้อหา กิจกรรมกลยุทธ์ วัฒนธรรม และมีการนำเทคโนโลยีมาใช้หรือสนับสนุนการเรียนรู้ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังนั้น ระบบนิเวศการเรียนรู้ หมายถึง ระบบที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล เนื้อหาสาระกระบวนการ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมการ

เรียนรู้ รวมตัวกันเพื่อจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนตามบริบทหรือสิ่งแวดล้อมขององค์กร/พื้นที่ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างยืดหยุ่นและเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

การนำแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในระบบการศึกษา ดังนี้ (ทิตนา แคมมณี, 2567; ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2564)

1) การมองการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม การมองการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมช่วยให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในระบบการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล สื่อและเทคโนโลยี รวมถึงการบริหารจัดการ ซึ่งทุกสิ่งส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา การพัฒนาการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงการพัฒนาทุกองค์ประกอบไปพร้อมกันอย่างสมดุล

2) การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับบริบทจริง การจัดการเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงในสังคม โดยใช้ประเด็นปัญหาในชีวิตจริงเป็นฐานในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในและนอกห้องเรียน ทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญและคุณค่าของสิ่งที่เรียน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยแต่ละภาคส่วนมีบทบาทและหน้าที่ในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การร่วมพัฒนาหลักสูตร การจัดแหล่งเรียนรู้ การสนับสนุนทรัพยากร และการประเมินคุณภาพการศึกษา

4) การพัฒนาระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ระบบการศึกษาต้องมีความยืดหยุ่น และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาต้องสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ พัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม นำเทคโนโลยีมาใช้นับสนับสนุนการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต

นอกจากนี้ การพัฒนาระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เพราะสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน และสร้างโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้มากขึ้น

2. องค์ประกอบของระบบนิเวศการเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.1 องค์ประกอบด้านการเปลี่ยนกรอบความคิด (Mindset Change) ในระบบนิเวศการเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.1.1 การเปลี่ยนกรอบความคิด การเปลี่ยนกรอบความคิดเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

1) การปรับเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนจากกระบวนทัศน์แบบดั้งเดิมที่มองการเรียนรู้เป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ผู้เรียน สู่การพิจารณาการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (Active Constructor of Knowledge) โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียน และต้องเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

2) การสร้างความเข้าใจเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดสำคัญที่ทุกภาคส่วนต้องตระหนักและเข้าใจร่วมกัน เนื่องจากความรู้และทักษะที่จำเป็นในโลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้จึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในวัยเรียนหรือในระบบการศึกษาเท่านั้น แต่ต้องเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ที่บูรณาการระหว่างการศึกษาในระบบ นอกกระบวน และตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการปฏิบัติงานในยุคดิจิทัล (อภิขญา สวัสดิ์ และคณะ, 2565)

3) การพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบ เป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในระบบนิเวศการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะนี้จะช่วยให้ผู้เรียน ครู และผู้เกี่ยวข้องสามารถมองเห็นภาพรวม

และความเชื่อมโยงของระบบการเรียนรู้ เข้าใจผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของระบบ วิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องรอบด้าน และวางแผนและพัฒนาการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม

2.1.2 การขับเคลื่อนการเปลี่ยนกรอบความคิดให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ผ่านกลไกต่างๆ การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ การสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน การปรับปรุงนโยบายและระบบการประเมินผลให้สอดคล้องกับแนวคิดใหม่ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน แต่เป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และการยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยในระยะยาว

2.2 ความพร้อมของบุคลากรและองค์กรในระบบนิเวศการเรียนรู้ ความพร้อมของบุคลากรและองค์กรเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะขับเคลื่อนระบบนิเวศการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ การพัฒนาองค์ประกอบนี้จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยครอบคลุมทั้งการพัฒนาศักยภาพบุคลากร การจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐาน และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้

2.3 การพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ เนื่องจากครูมีบทบาทโดยตรงในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียน ครูจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอน และมีทักษะการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ นอกจากนี้ ครูต้องสามารถออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการและพัฒนาการของผู้เรียน เนื้อหา และบริบทของชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) ด้านการเตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกและทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ ทั้งด้านอาคารสถานที่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งเรียนรู้ สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน รวมถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยต้องคำนึงถึงการเข้าถึงและการใช้งานที่มีประสิทธิภาพ ความปลอดภัย และความคุ้มค่าในการลงทุน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนระยะยาว และมีการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง (อภิษฎา สวัสดิ์ และคณะ, 2565)

2.4 การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ระบบนิเวศการเรียนรู้มีความยั่งยืน วัฒนธรรมองค์กรที่พึงประสงค์ควรส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำงานเป็นทีม การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และการสร้างนวัตกรรม สถานศึกษาควรสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง ไว้วางใจ และเคารพซึ่งกันและกัน มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีระบบการให้รางวัลที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและการสร้างนวัตกรรม การขับเคลื่อนความพร้อมของบุคลากรและองค์กรให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดทั้งในด้านนโยบาย งบประมาณ และการติดตามประเมินผล นอกจากนี้ ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ทั้งสถาบันการศึกษา องค์กรวิชาชีพ และภาคเอกชน เพื่อระดมทรัพยากรและความเชี่ยวชาญในการพัฒนาบุคลากรและองค์กร ความพร้อมของบุคลากรและองค์กรจึงเป็นรากฐานสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาองค์ประกอบของระบบนิเวศจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการศึกษาและนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน

2.5 สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีในระบบนิเวศการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิต การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้จึงต้องให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ สถานศึกษาจำเป็นต้องออกแบบและพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น หลากหลาย และตอบสนองต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน เช่น พื้นที่สำหรับการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning Space) พื้นที่สำหรับการเรียนรู้ด้วยตนเอง และพื้นที่สำหรับการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Maker Space) นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านสุขภาวะ เช่น แสงสว่าง อุณหภูมิ การระบายอากาศ และการจัดวางเฟอร์นิเจอร์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสนับสนุนการเรียนรู้เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญในยุคปัจจุบัน สถานศึกษาต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ทั้งระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์การเรียนรู้ และแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีควรมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย สนับสนุนการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) และการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น (Flexible Learning) ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาตามความต้องการ (อภิขญา สวัสดิ์ และคณะ, 2565)

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเป็นการขยายพื้นที่การเรียนรู้ออกไปนอกห้องเรียน โดยเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สถานประกอบการ พิพิธภัณฑ์ และแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ต่างๆ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ควรคำนึงถึงการเข้าถึงที่สะดวก ความปลอดภัย และการบูรณาการกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งนี้ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยมีแนวทางสำคัญดังนี้

- 1) การวางแผนและออกแบบอย่างมีส่วนร่วม โดยรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย
- 2) การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเพียงพอ
- 3) การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีและการดูแลสิ่งแวดล้อม
- 4) การติดตามและประเมินผลการใช้งานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการปรับปรุงและพัฒนา

5) การสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพจะช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และสนับสนุนการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 การลงทุนในการพัฒนาองค์ประกอบนี้จึงเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าและจำเป็นสำหรับการยกระดับคุณภาพการศึกษาในระยะยาว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

2.6 วิธีการและเนื้อหาการเรียนรู้ในระบบนิเวศการเรียนรู้ การพัฒนาวิธีการและเนื้อหาการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้และการพัฒนาของผู้เรียน ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและสร้างความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-based Learning) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Learning by Doing) กิจกรรมเหล่านี้ช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

การเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียนเป็นการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจของตนเอง (Personalized Learning) การจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ พัฒนาความเป็นอัตโนมัติของทักษะของผู้เรียน และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ครูต้องปรับบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่ให้คำแนะนำ สนับสนุน และช่วยเหลือผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ของตนเอง

การบูรณาการเนื้อหาชีวิตจริงเป็นการเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้กับประสบการณ์และบริบทในชีวิตประจำวันของผู้เรียน เพื่อให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของสิ่งที่เรียน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ การบูรณาการอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ การบูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การบูรณาการกับปัญหาและความต้องการของชุมชน การบูรณาการกับทักษะชีวิตและการทำงาน

การขับเคลื่อนการพัฒนาวิธีการและเนื้อหาการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

- 1) การพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง
- 2) การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย
- 3) การพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลที่เน้นการพัฒนา
- 4) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก
- 5) การพัฒนาครูให้มีความรู้และทักษะในการจัดการเรียนรู้แนวใหม่

การพัฒนาวิธีการและเนื้อหาการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย พัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคม การพัฒนาองค์ประกอบนี้เป็นการยกระดับคุณภาพการศึกษาในระยะยาว (อภิขญา สวัสดิ์ และคณะ, 2565)

2.7 วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในระบบนิเวศการเรียนรู้ วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างความยั่งยืนให้กับระบบนิเวศการเรียนรู้ การพัฒนาองค์ประกอบนี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน โดยมีเป้าหมายให้ทุกคนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา ชุมชนแห่งการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

- 1) การมีวิสัยทัศน์และค่านิยมร่วมกัน
- 2) การเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน
- 4) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
- 5) การมีภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบนิเวศการเรียนรู้ โดยต้องสร้างการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ตั้งแต่

- 1) ระดับนโยบาย: การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษา
- 2) ระดับการบริหารจัดการ: การมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากร
- 3) ระดับการจัดการเรียนรู้: การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้
- 4) ระดับการประเมินผล: การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการศึกษา เครือข่ายความร่วมมือที่สำคัญ ได้แก่:

- 1) เครือข่ายสถานศึกษา: การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทรัพยากรระหว่างโรงเรียน
- 2) เครือข่ายวิชาการ: การร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิจัย
- 3) เครือข่ายวิชาชีพ: การร่วมมือกับสมาคมวิชาชีพและผู้ประกอบการ
- 4) เครือข่ายชุมชน: การร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาสังคม

การพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความต่อเนื่อง ต้องอาศัยความมุ่งมั่นและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

ทั้งนี้ การพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคม

ความสัมพันธ์ของการสอนสังคมศึกษากับระบบนิเวศการเรียนรู้

การสอนสังคมศึกษาและระบบนิเวศการเรียนรู้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น เนื่องจากธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาจึงต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับบริบทและสภาพแวดล้อมจริงในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เน้นการมองการศึกษาเป็นระบบองค์รวมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่างๆ การสอนสังคมศึกษาในระบบนิเวศการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยผ่านการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน และการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างการสอนสังคมศึกษากับระบบนิเวศการเรียนรู้สะท้อนให้เห็นผ่านองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ (สุน อมรวิวัฒน์, 2561)

1. การเชื่อมโยงเนื้อหาเกี่ยวกับบริบทจริง โดยการจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับสภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น
2. การบูรณาการแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในและนอกห้องเรียน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเพื่อขยายพื้นที่การเรียนรู้
3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน

การประยุกต์ใช้ระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษา

การประยุกต์ใช้ระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษาเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจสังคมและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักการสำคัญในการประยุกต์ใช้ระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษา

1.1 การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เป็นการนำประเด็นและสถานการณ์จริงในสังคมมาเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ Chang and Brown (2020) อธิบายว่า การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญและคุณค่าของการเรียนรู้ สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ สอดคล้องกับ Wilson (2019) ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยเพิ่มแรงจูงใจและความสนใจในการเรียนของผู้เรียน แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง นำเสนอได้ดังนี้

1. การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ในบริบทชีวิตจริงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจหลักการทางเศรษฐศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ Chang and Brown (2020) เสนอแนวทางดังนี้ 1) การสำรวจราคาสินค้า ดำเนินการโดยให้นักเรียนสำรวจราคาสินค้าชนิดเดียวกันในตลาดและห้างสรรพสินค้า วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ราคาสินค้าแตกต่างกัน ศึกษากลไกการกำหนดราคาและการแข่งขันทางการตลาด ทำความเข้าใจเรื่องอุปสงค์-อุปทานจากสถานการณ์จริง 2) การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค บันทึกการซื้อสินค้าในครอบครัวประจำสัปดาห์ จำแนกประเภทสินค้าตามความจำเป็น วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ เสนอแนวทางการบริโภคอย่างรู้เท่าทัน

2. การศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมในชุมชน แนวทางการเรียนรู้แบบปฏิบัติการในชุมชน (Wilson, 2019) มีดังนี้ 1) การสำรวจปัญหาขยะ จัดทำแผนที่จุดทิ้งขยะในชุมชน เก็บข้อมูลปริมาณและประเภทขยะ สัมภาษณ์ชาวบ้านเกี่ยวกับปัญหาขยะ วิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ 2) การรณรงค์คัดแยกขยะ จัดตั้งธนาคารขยะในโรงเรียน ออกแบบสื่อรณรงค์การคัดแยกขยะ จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่น้อง ๆ ในโรงเรียน ติดตามและประเมินผลการคัดแยกขยะ

3. การเรียนรู้ประชาธิปไตยในโรงเรียน แนวทางการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยมีดังนี้ 1) การเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน จัดการหาเสียงและนำเสนอนโยบาย จำลองกระบวนการเลือกตั้งอย่างเป็นระบบ ติดตามการทำงานของ

คณะกรรมการที่ได้รับเลือก- ประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบาย 2) การจัดเวทีอภิปราย ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาในโรงเรียน เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาย่างสร้างสรรค์ ฝึกการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง สรุปมติและแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน

4. การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น แนวทางการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการมีดังนี้ 1) การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน วางแผนและเตรียมประเด็นสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำฐานข้อมูลปราชญ์ชาวบ้าน เผยแพร่องค์ความรู้สู่ชุมชน 2) การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น รวบรวมข้อมูลและวัตถุทางวัฒนธรรม จัดระบบการจัดแสดงที่น่าสนใจ จัดทำป้ายข้อมูลและสื่อประกอบ จัดกิจกรรมนำชมให้กับผู้สนใจ

1.2 การส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาในการเรียนการสอนสังคมศึกษา

กระบวนการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาเป็นทักษะสำคัญในการเรียนรู้สังคมศึกษา การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาควรดำเนินการผ่านกิจกรรมที่ทำหาย เช่น การวิเคราะห์กรณีศึกษา การทำโครงการ และการแก้ปัญหาในสถานการณ์จำลอง โดยครูต้องออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดอย่างเป็นระบบและมีวิจารณญาณ สามารถดำเนินการได้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายดังนี้: (Anderson and Martin, 2021)

1. การวิเคราะห์กรณีศึกษา (Case Study Analysis) เป็นการศึกษาเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์โดยการวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบ พิจารณามุมมองที่แตกต่างของแต่ละฝ่าย ประเมินการตัดสินใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสถานการณ์นั้น และเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาที่อาจเป็นไปได้ เป็นการวิเคราะห์ปัญหาสังคมร่วมสมัย ดำเนินการโดยระบุสาเหตุและองค์ประกอบของปัญหา วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประเมินผลกระทบในมิติต่างๆ เสนอแนวทางแก้ไขที่เป็นไปได้

2. การทำโครงการแก้ปัญหาสังคม (Social Problem-solving Projects) 1) การศึกษาปัญหาในชุมชน ดำเนินการโดยสำรวจและเก็บข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ วิเคราะห์สาเหตุและความซับซ้อนของปัญหา ออกแบบแนวทางแก้ไขที่เป็นรูปธรรม ดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกับชุมชน 2) การพัฒนาโครงการเพื่อสังคม วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน วางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ บริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ ประเมินผลและปรับปรุงการดำเนินงาน

3. การใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) ได้แก่ 1) การจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ ตัดสินใจในสถานการณ์ที่มีทรัพยากรจำกัด แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ประเมินผลกระทบของการตัดสินใจ 2) การจำลองการเจรจาต่อรองระหว่างประเทศ วิเคราะห์ผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย พัฒนากลยุทธ์การเจรจาต่อรอง หาจุดสมดุลระหว่างผลประโยชน์ และสร้างข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับ

4. กระบวนการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้แก่ 1) การตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ ฝึกการตั้งคำถามที่ท้าทายความคิด วิเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง ประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล สร้างข้อสรุปบนฐานของหลักฐาน 2) การอภิปรายประเด็นที่มีความขัดแย้ง นำเสนอมุมมองที่แตกต่าง วิเคราะห์เหตุผลของแต่ละฝ่าย ประเมินความสมเหตุสมผลของข้อโต้แย้ง หาข้อสรุปที่สมดุล

5. การประเมินผลการพัฒนาทักษะ การใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย แบบทดสอบการคิดวิเคราะห์ การสังเกตพฤติกรรมการแก้ปัญหา การประเมินผลงานและชิ้นงาน การสะท้อนคิดของผู้เรียน

1.3 การบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์ในการสอนสังคมศึกษา

การบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์ในการสอนสังคมศึกษาเป็นการเชื่อมโยงความรู้จากศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน Davis and Thompson (2022) ระบุว่า การบูรณาการความรู้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์ต่างๆ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การบูรณาการความรู้ด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ในการศึกษาประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวทางการบูรณาการดังนี้

1. การบูรณาการในการศึกษาประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การบูรณาการด้านภูมิศาสตร์ วิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 2) การบูรณาการด้านประวัติศาสตร์ ศึกษาพัฒนาการของการใช้ทรัพยากร วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทาง

สังคม เรียนรู้บทเรียนจากอดีต ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การบูรณาการด้านเศรษฐศาสตร์ วิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ ศึกษากระบวนการเศรษฐกิจหมุนเวียน พิจารณามิติทางเศรษฐกิจสีเขียว ประเมินความคุ้มค่าในการพัฒนา

2. การบูรณาการในการศึกษาวัฒนธรรมและสังคม ประกอบด้วย 1) การผสมผสานศาสตร์ด้านสังคมวิทยา วิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม ศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคม เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ประเมินผลกระทบทางสังคม 2) การบูรณาการด้านมานุษยวิทยา ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เข้าใจอัตลักษณ์ของชุมชน

3. การบูรณาการในการศึกษาประเด็นร่วมสมัย ประกอบด้วย 1) การศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อม การบูรณาการความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ วิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เสนอแนวทางแก้ไขแบบองค์รวม 2) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี วิเคราะห์ผลกระทบต่อสังคม ศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรม ประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ พิจารณามิติทางจริยธรรม

4. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ประกอบด้วย 1) การใช้โครงงานเป็นฐาน กำหนดประเด็นที่เชื่อมโยงหลายศาสตร์ วางแผนการศึกษายอย่างเป็นระบบ บูรณาการวิธีการศึกษาจากหลายศาสตร์ นำเสนอผลการศึกษาในมิติที่หลากหลาย 2) การใช้ปัญหาเป็นฐาน วิเคราะห์ปัญหาจากหลายมุมมอง บูรณาการความรู้ในการแก้ปัญหา ประเมินทางเลือกอย่างรอบด้าน เสนอแนวทางแก้ไขที่ครอบคลุม

5. การพัฒนาทักษะทางสังคมและความเป็นพลเมือง เป้าหมายสำคัญของการสอนสังคมศึกษา โดยต้องจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดสิ่งเหล่านี้คือ 1) เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง 2) มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม 3) พัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น 4) มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

2. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในระบบนิเวศการเรียนรู้สังคมศึกษา

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีอุบัติใหม่ต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ การบูรณาการเทคโนโลยีเหล่านี้เข้าสู่ระบบนิเวศการเรียนรู้สังคมศึกษาจำเป็นต้องดำเนินการอย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพ

2.1 การประยุกต์ใช้ AI ในการสอนสังคมศึกษา ปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนการสอนสังคมศึกษาในหลายมิติ ดังนี้ 1) การสร้างสื่อการเรียนรู้เชิงโต้ตอบ การพัฒนาแพลตฟอร์มเพื่อจำลองบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถสนทนาและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ 2) การสร้างสถานการณ์จำลองที่ผู้เรียนต้องตัดสินใจในประเด็นทางสังคมและการเมือง โดย AI จะวิเคราะห์และแสดงผลลัพธ์ของการตัดสินใจ 3) การใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมและเศรษฐกิจแบบเรียลไทม์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้น

2.2 การสนับสนุนการประเมินผลและให้ข้อมูลย้อนกลับ ประกอบด้วย 1) การใช้ AI วิเคราะห์งานเขียนและการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน เพื่อประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์และการให้เหตุผล การติดตามพัฒนาการของผู้เรียนและให้คำแนะนำในการปรับปรุงการเรียนรู้แบบรายบุคคล การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้และพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อปรับการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน 2) การใช้เทคโนโลยีอุบัติใหม่ในการสอนสังคมศึกษา นอกจาก AI แล้ว เทคโนโลยีอุบัติใหม่อื่นๆ ก็มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษา ได้แก่ 1) เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality - VR) และความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality - AR) นำไปใช้โดยการจำลองสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์เสมือนอยู่ในเหตุการณ์จริง การซ้อนทับข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบนสถานที่จริงผ่าน AR และการจำลองสถานการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการตัดสินใจและแก้ปัญหา 2) เทคโนโลยี Blockchain ได้แก่ การสร้างระบบการเรียนรู้แบบ Micro-credentials ที่บันทึกทักษะและความสามารถของผู้เรียนอย่างโปร่งใส การพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ระหว่างสถาบันการศึกษา การสร้างระบบการประเมินผลที่น่าเชื่อถือและตรวจสอบได้

กรณีศึกษาและตัวอย่างความสำเร็จในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษา

การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษามีตัวอย่างความสำเร็จที่น่าสนใจทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยแต่ละกรณีศึกษามีลักษณะเด่นและแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกันตามบริบทและเป้าหมายของการจัดการศึกษา

ในประเทศไทย โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ วิจัย วนิช (2563) ได้วิเคราะห์ความสำเร็จของโรงเรียนในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้สังคมศึกษา พบว่าโรงเรียนใช้การจัดการเรียนรู้แบบ PLC (Professional Learning Community) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของครูในการออกแบบการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนาการสอนร่วมกัน นอกจากนี้ ยังใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยนำนักเรียนศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน และทำโครงการพัฒนาชุมชน

อีกหนึ่งกรณีศึกษาที่น่าสนใจคือโรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร สมพงษ์ จิตระดับ (2564) พบว่า โรงเรียนประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาผ่านการบูรณาการเรียนรู้อย่างบูรณาการ โดยให้นักเรียนเลือกศึกษาประเด็นทางสังคมที่สนใจ วางแผนและดำเนินการศึกษาอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งนำเสนอผลงานต่อสาธารณะ นอกจากนี้ โรงเรียนยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้ องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันการศึกษาต่างๆ

ในต่างประเทศ Brown (2022) ได้ศึกษากรณีของ Ørestad Gymnasium ในประเทศเดนมาร์ก ที่มีความโดดเด่นในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาผ่านการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ที่ยืดหยุ่น มีการจัดพื้นที่เรียนรู้แบบเปิด สร้างพื้นที่สำหรับการทำงานกลุ่ม และมีมุมสำหรับการค้นคว้าและอภิปราย โรงเรียนยังเน้นการจัดการเรียนรู้แบบข้ามวัฒนธรรม ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโรงเรียนต่างประเทศ การศึกษาประเด็นทางสังคมในระดับโลก และการพัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

จากการศึกษากรณีตัวอย่างทั้งในและต่างประเทศ สามารถสังเคราะห์บทเรียนสำคัญได้ว่า ความสำเร็จในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้สังคมศึกษาเกิดจากปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ชัดเจน การพัฒนาครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง และการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ที่เหมาะสม นอกจากนี้ แนวทางการพัฒนาควรเริ่มจากการปรับกระบวนการทัศน์ของครู การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษา

การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษาให้ประสบความสำเร็จนั้น มีปัจจัยและความท้าทายที่สำคัญหลายประการ โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ โดยพบว่า ปัจจัยสำคัญประการแรกคือ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ต้องมีวิสัยทัศน์ชัดเจน เข้าใจแนวคิดการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำพาองค์กรสู่การเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การพัฒนาครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศการเรียนรู้ ทักษะการจัดการเรียนการสอน การใช้เทคโนโลยี และการประเมินผลการเรียนรู้ นอกจากนี้ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ที่เข้มแข็ง จะช่วยให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาการสอนร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

การแก้ไขปัญหาเชิงระบบของแนวทางการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไปดังนี้ (วิจัย วนิช, 2563)

- 1) การพัฒนาความเข้าใจและทัศนคติของครูและบุคลากร
- 2) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและดิจิทัลที่ละส่วน
- 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมืออย่างค่อยเป็นค่อยไป
- 4) การพัฒนาระบบการประเมินผลที่สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้

สำหรับความท้าทายในอนาคต ทิศนา ขัมมณี (2567) ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและสังคม จะเป็นความท้าทายสำคัญในการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ สถานศึกษาจึงต้องเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยพัฒนาความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวขององค์กร รวมถึงการพัฒนาทักษะดิจิทัลและ ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูและนักเรียน

ความรู้จากการศึกษา

ความรู้จากการศึกษาเรื่องระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษา สรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษา

บทสรุป

การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ ทิศนา ขัมมณี (2567) ได้สรุปประเด็นสำคัญของการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ว่าเป็นการบูรณาการองค์ประกอบต่างๆ ของการจัดการศึกษาเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน สื่อและเทคโนโลยี การวัดและประเมินผล รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่ ความสำเร็จของการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษาเกิดจากการผสมผสานระหว่างการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง การพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง การบูรณาการเทคโนโลยี และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน การดำเนินการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ สำหรับแนวโน้มในอนาคตคาดการณ์ว่า การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้จะมีการพัฒนาไปสู่การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI อย่างเข้มข้นมากขึ้น มีการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ที่หลากหลาย การพัฒนาสื่อการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์ และการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ในการพัฒนาการเรียนรู้ นอกจากนี้ การเรียนรู้จะมีลักษณะไร้พรมแดนมากขึ้น โดยเน้นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับนานาชาติ และการพัฒนาทักษะการเป็นพลเมืองโลก นอกจากนี้การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในด้าน

การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่หลากหลาย สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษามีความทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม และสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รายการอ้างอิง

- ทิตินา แคมมณี. (2567). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2564). การศึกษาไทย 4.0: ปรัชญาการศึกษา เทคนิคการสอน และการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2563). เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2563). การพัฒนาหลักสูตรและการสอน: มิติใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2564). การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). สภาพการจัดนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). นิเวศการเรียนรู้: เรื่องเก่าบนวิถีใหม่. กรุงเทพมหานคร: สกศ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2567). แผนการดำเนินงานการจัดนิเวศการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สกศ.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2561). กระบวนการเรียนรู้: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- อภิษฐา สวัสดิ์, ศศิธร หาสิน และ กัลยารัตน์ สุขนันท์ชนะ. (2565). แนวทางการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ภายในสถานศึกษา รองรับการเรียนรู้เชิงรุก. *e-Journal of Education Studies, Burapha University*, 4(4), 67-78.
- Anderson, K., & Martin, P. (2021). Critical thinking and problem solving in social studies education. *Journal of Social Studies Research*, 45(2), 112-127.
- Brown, R. (2022). The role of technology in modern educational management. *Educational Leadership Review*, 25(3), 45-58.
- Chang, S., & Brown, R. (2020). Real-world connections in social studies teaching and learning. *Educational Research Review*, 31, 181-189.
- Davis, M., & Thompson, E. (2022). Interdisciplinary approaches in social studies education: A systematic review. *Teaching and Teacher Education*, 11(1), 255-260.
- Holgado, A., & Penalvo, F. J. (2017). A metamodel proposal for developing learning ecosystems. *Learning and collaboration technologies: Novel learning ecosystems*. Cham: Springer International Publishing.
- Kondratova, I., Molyneaux, H., & Fournier, H. (2017). Design considerations for competency functionality within a learning ecosystem. *Learning and collaboration technologies: Novel learning ecosystems*. Cham: Springer International Publishing.
- Wilson, R. (2019). Authentic learning experiences in social studies: A case study approach. *Social Studies Education Review*, 8(2), 45-62.